

עסקים ולומדים

זווית יהודית אקטואלית לקהילת אנשי העסקים

פרשת עקב, כ' באב תשע"ד

מוסר, צדק וירשת הארץ

עם שובינו לארץ ישראל, לאחר אלפיים שנות גלות, עומדים אנו בפני שאלות רוחניות רבות: מדוע זכה דורנו למה שלא זכו הדורות הקודמים? מנין נובעת יכולתנו המופלאה להצליח במבצע חסר התקדים של שיבת ציון ויישוב הארץ? מה מקומה של השתדלותנו בתהליך הנוכחי? האם רשאים אנו לבטוח בכך שהקשר המחודש שלנו עם הארץ הוא נצחי? על שאלות אלו, העוסקות בעבר ובהווה, מתווספות שאלות הפונות אל העתיד: האם נצליח לממש את כל החזון כולו, הנוכל לכל המעכבים? שאלות אלו מנסרות בחלל עולמנו ומטרידות את מנוחתנו.

העיון בפרשת "עקב" מלמד כי דילמות דומות כבר ניצבו בפני דור הבנים על סף כניסתם לארץ. בפרשתנו ישנה התייחסות שיטתית לשורה שלמה של סוגיות רוחניות הקשורות בירשת הארץ. לא כל הסוגיות המוזכרות בפרשתנו שייכות לתקופה אחת בירשת הארץ. חלקן קודמות לירשה, חלקן מתעוררות במהלכה ויש מהן שבאות לאחריה.

לפני ירשת הארץ, קיים חשש שבני ישראל יפקדו ביכולתם לממש את ההבטחה האלוהית לרשת את הארץ: "כי תאמר בלבבך רבים הגויים האלה ממני כיצד אוכל להורישם" (דברים ז, יז). בני ישראל אינם בוטחים בדבר ה'. זוהי גירסה חדשה של חטא המרגלים.

מיד לאחר ירשת הארץ וקיום ההבטחה האלוהית, קיים חשש שבני ישראל יקשרו לעצמם את כתר ההצלחה: "כוחי ועוצם ידי עשה את החיל הזה" (דברים ח, יז). מהו "החיל"? יש מפרשים שהחיל הוא צבא הכיבוש הישראלי שהביא לניצחון על עמי כנען (רמב"ן). יש מפרשים שהחיל מתייחס לברכת הארץ, לשפע הכלכלי, להצלחה החקלאית ולעושר (רש"י). בין כך ובין כך, קיים חשש שבני ישראל יתלו את ניצחונם על עמי כנען ואת גשוגם הכלכלי בכוחם ובעוצם ידם.

וראה איזה פלא: אם לפני הכיבוש היו בני ישראל חסרי בטחון עצמי ושאלו: "כיצד אוכל להורישם", מיד לאחר הכיבוש הם מגלים בטחון עצמי מופרז וטוענים: "כוחי ועוצם ידי". ללמדנו כי כך דרכם של בני אדם. לפני מעשה אין להם בטחון מלא בדבר ה'. הם חוששים, מהססים, נרתעים ואף מתמלאים ייאוש. לאחר מעשה, משזכו לסיוע ממרומים וההצלחה האירה להם פנים בסייעתא דשמיא, הם תולים את הכל בכוחם, בגבורתם ובכשרונם.

אחרי ההתבססות בארץ, מתחילה להתעורר שאלת זכותנו על הארץ. התורה צופה שעתידיים בני ישראל לתלות את ירשת הארץ בצדקתם. התורה פוסלת בתקיפות את ההסבר הזה, ותולה את ירשת הארץ ברשעות הגויים ובהבטחה לאבות. לכאורה לא ברור מדוע מתנגדת התורה לאמונה של בני ישראל בצדקתם שהביאה אותם לארץ ישראל. מדוע נאלצת התורה להדגיש פעמיים כי "לא בצדקתך ה' אלוהיך נותן לך את הארץ הטובה הזאת לרשתה, כי עם קשה עורף אתה" (שם ט), ואף טורחת להוכיח את קושי עורפם של ישראל על ידי חזרה על סיפור חטאי עם ישראל במדבר? האמנם מי שסבור שצדקתו זיכתה אותו בירשת הארץ, מביע בכך חוסר אמונה בצדק האלוהי, בהשגחה ובשכר ועונש? לכל היותר ניתן לומר עליו שהוא נגוע בהערכה עצמית מופרזת. אם כן, מהי חומרת הטעות, ומדוע יוצאת התורה חוצץ כנגד השקפה זו?

הרמב"ן בפרשתנו מסביר: "לא בצדקתך... (אלא) בעבור שבועת אבותיך ירשת אותה הארץ, כי אין החטא שלך יכול לבטל את המתנה שנתן לאבותיך, כי בשבועה נתנה להם". הרמב"ן רומז שאילו ניתנה הארץ לבני ישראל בעבור צדקתם וזכותם, הייתה המשכיות המתנה מותנית בהמשכיות הצידקות. האישומות היא שחטאי בני ישראל היו עלולים לבטל לגמרי את מתנת הארץ ולגרום למסירתה לידי אומות העולם. לכן התורה מבקשת להדגיש שההבטחה האלוהית על הארץ היא נצחית. כי "לא בצדקתך" אתה נוחל את הארץ אלא בגלל השבועה לאבות.

אולם מוסיף הרמב"ן: "ויש על השואל לשאול, שהרי אמר (דברים ז, ח) 'כי מאהבת ה' אתכם', והנה הם אהובים למעלה, וה' לא יאהב רק את הטובים... אם כן גם בצדקתם ירשו ארץ? והתשובה, כי שם ידבר על עם ישראל בכללם, וכאן יוכיח את הדור ההוא שהיו ממרים את ה' מיום היותם במדבר". הרמב"ן מבחין בין כלל ישראל לדור בודד. הקשר של עם ישראל לארץ ישראל נובע מזכותו וצדקתו של עם ישראל. אבל גם הדורות שאינם זכאים לפני המקום, ממשיכים לנחול את הארץ, מפני שעומדת להם שבועת ה' לאבות. נותרה שאלה מרכזית אחת לעיון: מדוע מציעה התורה הנמקה כפולה לירשת הארץ: רשעת הגויים והשבועה לאבות? האם כל אחד משני הנימוקים עומד בפני עצמו או שניהם עומדים יחד? התשובה נמצאת בספר בראשית. ברית בין הבתרים, בה מובטחת הארץ לאברהם, אולם המימוש נדחה בארבעה דורות "כי לא שלם עוון האמורי עד הנה" (בראשית טו, טז). כלומר, טרם התמלא התנאי של "רשעת הגויים". למדנו שההבטחה לאבות איננה עומדת בפני עצמה בלא "רשעת הגויים", כי "בלא רשעת הגויים, לא היה ה' מורישם שלא על פי משפט" (אור החיים). התורה מתמודדת עם הבעיה המוסרית של הורשת הארץ מידי יושביהם, החרמת עמי כנען וגירושם. המענה לבעיה הוא ש"אלו האומות נתחייבו בשעתן להתגרש מן הארץ" (רשב"ם) מפני רשעותן. למדנו מדוע ההבטחה לאבות זקוקה גם "לרשעת הגויים". מדוע "רשעת הגויים" זקוקה להבטחת האבות? משיבים הרשב"ם והרמב"ן שרשעת הגויים גרמה להם לאבד את ארצם אבל איננה מצדיקה את מסירתה לעם ישראל, "כי הנה זה טעם באובדן הגויים ההם, ולא נתן טעם ברשת ישראל את הארץ; על כן חזר וביאר... בעבור אבותיך ירשת אותה הארץ" (רמב"ן).

חלק ניכר מהסוגיות שנתבררו בפרשתנו עולות מחדש בימינו, ובראשן שאלת זכותנו על הארץ. התשובה לא נשתנתה: רשעת הגויים וההבטחה לאבות. רשעת הגויים היא תרבותם הקלוקלת של העמים אשר כבשו את הארץ מידי עם ישראל ורמתם המוסרית הירודה. ההבטחה לאבות היא ההבטחה האלוהית לעם ישראל שהוא ינחל את הארץ.

הכותב הינו: הרב אלישע אבינר

ראש הכולל בישיבת "ברכת משה" במעלה אדומים וחבר הנהלת ארגון רבני 'צהר'

ארגון צהר מזמין אותך להיות שותף באיחוד החברה הישראלית ובעיצוב דמותה היהודית של מדינת ישראל

לתרומות ולתמיכה בפעילויות של צהר: 1800-071-414 | www.tzohar.org.il

חפשו אותנו ב-f